

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

К.М.Борсук

***Анотація.** У статті досліджуються психолого-педагогічні особливості індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі. Визначаються цілі, види індивідуалізації навчання майбутніх перекладачів та умови її впровадження у навчальний процес у вищому навчальному закладі.*

***Ключові слова:** індивідуалізація навчання, психолого-педагогічні особливості.*

***Анотація.** В статье исследуются психолого-педагогические особенности индивидуализации профессионально ориентированного обучения будущих переводчиков в высшем учебном заведении. Определяются цели, виды индивидуализации обучения будущих переводчиков и условия ее внедрения в учебный процесс в высшем учебном заведении.*

***Ключевые слова:** индивидуализация обучения, психолого-педагогические особенности.*

***Annotation.** Psycho-pedagogical peculiarities of individualization of future translators' professionally oriented learning in a higher educational establishment have been researched. The aims and kinds of individualization of future translators' learning, and conditions of its implementation in the process of learning in a higher educational establishment have been discovered.*

***Keywords:** individualization of learning, psycho-pedagogical peculiarities.*

Постановка проблеми. Високий рівень розвитку інформаційного суспільства сьогодення та ряд змін, спричинених входженням України у європейський освітній та науковий простір сприяють тому, що вітчизняна система вищої освіти переходить у якісно новий стан. Запити суспільства у висококваліфікованих фахівцях спонукають вищі навчальні заклади вдаватись до інтенсифікації інтеграційних процесів – поєднання різних підходів, посилення взаємодії навчального закладу як відкритої системи із соціально-педагогічним середовищем. Концепція вищої освіти України ключовим моментом у підготовці фахівців виокремлює всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, що досягається, в першу чергу, за рахунок індивідуалізації процесу навчання, а отже, урахування індивідуальних особливостей та якостей того, хто навчається. Такий підхід у навчанні є надзвичайно важливим для лінгвістичної освіти, основним завданням якої є підготовка майбутніх професіоналів у сфері інтерлінгвокультурної взаємодії, до яких, у першу чергу, належать перекладачі.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що багато вітчизняних та зарубіжних дослідників розглядали у своїх працях проблему індивідуалізації. Наприклад, ціла плеяда таких вчених-дослідників, як В.К.Буряк, В.М.Володько, В.О.Вихрущ, В.М.Галузинський, А.О.Кірсанов, Л.В.Кондрашова, О.М.Пехота, Є.С.Рабунський, І.Е.Унт, П.А.Юцявічене та інші приділили значну увагу розгляду проблеми індивідуалізації навчально-виховного процесу та ефективності індивідуального підходу до навчання. Особливої уваги для нашого дослідження заслуговують праці таких науковців, як І.С.Алексєєва, В.І.Карабан, Г.О.Китайгородська, З.І.Кличнікова, Т.П.Лісійчук, М.В.Ляховицький, Л.І.Морська, Т.М.Ніколаєва, Л.С.Панова, Ю.І.Пассов, Л.М.Черноватий та інші, оскільки вони у свою чергу займались вивченням різних аспектів проблеми навчання іноземної мови, що є важливим для підготовки майбутніх перекладачів. Проте, незважаючи на те, що зазначені питання широко висвітлювались у багатьох працях науковців, проблема індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах є на сьогодні недостатньо розробленою на теоретичному і практичному рівнях, а необхідність її вирішення зумовлена сучасними змінами суспільства в цілому й системи професійної підготовки майбутнього перекладача в умовах сучасного комунікативного суспільства зокрема.

Метою статті є вивчення проблеми індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів як запоруки підвищення ефективності підготовки фахівців у сфері перекладу та визначення психолого-педагогічних особливостей її впровадження у навчальний процес у вищому навчальному закладі.

Вклад основного матеріалу. Принципи індивідуалізації та диференціації навчання є не новими у педагогічній науці. Свого часу, цілісна педагогічна концепція індивідуалізації була розроблена на

основі принципу індивідуального підходу у навчанні. До сих пір у педагогіці індивідуалізація навчання досліджується в контексті загальних завдань навчання, виховання та розвитку особистості. Різні науковці по-різному трактують таку категорію в теорії педагогіки, як індивідуалізація навчання. Дехто сприймає її як мету, засіб, метод і принцип навчання та виховання, а дехто – як результат. У сучасній педагогічній науці змінюється традиційний погляд на врахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається. Ми підтримуємо думку дослідників, що індивідуалізація навчальної діяльності – це застосування індивідуального підходу в процесі навчання, що передбачає цілеспрямований розгляд суб'єкта навчальної діяльності, створення умов, за яких кожний студент несе самостійну відповідальність за своє особистісне та професійне зростання [2].

Беручи до уваги цілу низку варіацій трактування індивідуалізації навчання, ми зупинимось на визначенні, яке пропонує сучасна дослідниця проблеми індивідуалізації професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів вищих навчальних закладів С.О.Мелікова. На її думку, індивідуалізація процесу навчання визначається як така організація навчального процесу, у межах якої здійснюється врахування індивідуальних особливостей студентів (розвиток здатності до самоактуалізації, самореалізації, самонавчання, самоконтролю), регулюються засоби, способи, прийоми й темп навчання (здійснюється залучення студентів до активної пізнавальної діяльності, підтримується стійкий інтерес до навчання), створюються умови для професійно-особистісного становлення майбутнього [3]. Отже, індивідуалізація процесу навчання – це, безумовно, цілісна система, яка стосується всіх сторін та етапів процесу навчання та виховання майбутніх спеціалістів, а також має на своїй меті врахування особливостей психологічної структури індивідуальності суб'єкта навчання з метою підготовки загальнорозвиненої самореалізованої особистості професіонала.

Система індивідуалізації процесу навчання включає до свого складу: цілі індивідуалізації процесу навчання; види індивідуалізації та їх зміст; прийоми та засоби індивідуалізації. Для майбутніх перекладачів цілі індивідуалізації процесу професійно орієнтованого навчання будуть, на нашу думку, такими:

- розвиток інтересу до майбутньої професійної діяльності;
- вдосконалення та розвиток умінь і навичок різних видів перекладу;
- заповнення прогалини у знаннях студентів для забезпечення максимальної продуктивної роботи кожного з них та своєчасне усунення нового відставання, що з'являється у ході навчального процесу;
- забезпечення сприйняття студентами навчального матеріалу системно, обрання способів та темпу навчання, що забезпечує глибину вивчення програмного матеріалу та усвідомлене і сплановане засвоєння студентами інформації;
- формування індивідуального стилю опанування навчальним матеріалом, який передбачає вміння самостійної роботи;
- розвиток інтелектуального кругозору, психічних процесів і якостей особистості студента, які відіграють провідну роль в оволодінні майбутньою професією;
- створення позитивного емоційного фону навчального процесу тощо.

Перелічені цілі індивідуалізації можуть бути досягнуті лише за умови реалізації різноманітних видів індивідуалізації процесу навчання майбутніх перекладачів.

Розглядаючи індивідуалізацію навчання, звичайно необхідно відмітити, що ця проблема знаходиться на стику двох наук – психології і педагогіки. Адже, з психологічної точки зору мова йде про структуру індивідуальності та особливості розвитку особистості майбутнього фахівця. Нагадаємо, що психологічна структура індивідуальності (за К.К.Платановим) складається з чотирьох підструктур: спрямованості; соціального досвіду; форм відображення і біологічних властивостей. Відповідно до характеру підструктур психологічної структури індивідуальності суб'єкта навчання в методиці вивчення іноземних мов розрізняють чотири види індивідуалізації процесу навчання: мотивуючу, регулюючу, розвиваючу та формуючу [4]. Усі види індивідуалізації будуть актуальними і для процесу навчання майбутніх перекладачів, а їхня реалізація у комплексі сприяє найповнішому забезпеченню практичних, виховних, загальноосвітніх і розвиваючих цілей навчання.

Зважаючи на види індивідуалізації та психологічну сторону процесу, можна визначити структуру індивідуалізації професійно орієнтованого навчання, до складу якої входять такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення значення навчання, сформованість позитивного ставлення до основних видів навчальної діяльності й до індивідуального засвоєння програмного матеріалу, розвиток пізнавальної активності), процесуально-операційний (добір форм, методів, засобів досягнення мети практичного оволодіння навичками перекладу та індивідуально-професійного розвитку майбутнього перекладача), пізнавально-орієнтований (спрямованість навчання, добір навчального матеріалу для професійного самовдосконалення (тексти, фільми, звукозаписи),

розширення вокабуляру та опанування новою лексикою), результативно-оцінний (ефективність навчання, якість виконаних перекладів, гнучкість перекладацьких рішень, багатство активного словника, уміння повсякденного й професійного спілкування, самооцінка навчальної діяльності). Отже, професійно орієнтоване навчання майбутніх перекладачів потребує, перш за все, як особистісно-суб'єктивного опанування знань, умінь і навичок, так і врахування у процесі навчання індивідуально-психологічних особливостей кожного студента.

Оскільки індивідуалізація навчання передбачає таку побудову навчального процесу, коли студенти працюють над своєю самореалізацією і самі можуть впливати на своє навчання і розвиток, то при цьому повинно відбуватися переведення особистості з об'єкта впливу на позицію суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, а навчально-виховний процес тоді слід спрямовувати на розвиток своєрідності і неповторності кожного студента з урахуванням його індивідуальних особливостей, розкриття можливостей його особистісного і професійного становлення. Такий стан речей передбачає, що студент як суб'єкт навчання займається самостійною роботою. Самостійність – одна з провідних якостей особистості, яка проявляється в умінні ставити перед собою певні визначені цілі та досягати їх власними силами. Вміння самостійно працювати над собою, своїм самовдосконаленням є невід'ємною рисою перекладача-професіонала, зважаючи на специфіку його роботи. Тому, привчаючи себе ще зі студентських років до такого виду роботи, майбутній перекладач виробляє у собі необхідну професійну звичку. Надзвичайно важливою є пізнавальна самостійна робота, а не лише виконання вправ та завдань, спрямованих на заповнення прогалин у знаннях обов'язкового програмного навчального матеріалу. Ми погоджуємось з твердженням, що високими показниками рівня пізнавальної самостійності будуть розвинуті професійні уміння, готовність студента до накопичення та поповнення професійних знань, творчого вирішення проблем, які виникають у професійній діяльності, без сторонньої допомоги [1]. Беручи до уваги психологічні детермінанти самостійної роботи та її вищезазначені показники як навчальної діяльності, можна дати більш повну характеристику цього явища з позиції самого суб'єкта діяльності. Важливим є, звичайно, мотиваційний фактор та правильне формулювання мети і бачення очікуваного результату, адже самостійна робота є цілеспрямованою, внутрішньо вмотивованою самим суб'єктом сукупністю дій, які коригуються ним у процесі діяльності. Авторитетні психологи Б.Г.Ананьєв, Л.В.Занковий, С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов та інші доводять, що психологічний зміст індивідуалізації полягає в тому, що цілеспрямований процес розкриття сутнісних сил особистості в її різноманітній соціальній діяльності є можливим у процесі самореалізації, рушійною силою якої виступає внутрішнє прагнення, потреба в саморозвитку, а провідним принципом є принцип вільного вибору. Така робота потребує досить високого рівня самосвідомості, рефлексії, самодисципліни, особистої відповідальності і приносить суб'єктові навчання задоволення від результатів самовдосконалення і самопізнання. Все вище згадане ще раз підтверджує думку про необхідність спеціальної, психологічної природи організації самостійної роботи студентів. У процесі такої роботи потрібно брати до уваги й специфіку навчального предмета [4].

Індивідуалізація навчання передбачає застосування відомих прийомів навчання з урахуванням особистісних характеристик кожного студента, які обов'язково беруться до уваги під час виконання вправ та завдань. Індивідуалізація як компонент методичного змісту заняття потребує від викладача необхідності дотримуватись таких положень: провідною є особиста індивідуалізація, тобто урахування всіх властивостей особистості кожного студента під час виконання завдань та вправ, що забезпечує мотивацію та інтерес до навчальної діяльності; важливим аспектом індивідуалізації є урахування індивідуальних властивостей тих, хто навчається, та їх постійний розвиток. Індивідуалізація професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів повинна відповідати певним параметрам:

- чітке визначення мети, націленої на максимальне задоволення професійних інтересів кожного студента;
- розвиток професійно значущих умінь та навичок, формування яких передбачається метою навчання;
- розробка оптимальних засобів та способів індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів;
- застосування найбільш раціональних та оптимальних прийомів індивідуалізації професійно орієнтованого навчання.

У залежності від дидактичних цілей для активізації процесу навчання можна використовувати різноманітні засоби, методи й форми (створення, моделювання проблемних ситуацій, що виникають у перекладацькій діяльності (залежно від виду перекладу) та пошук шляхів їх вирішення, тренування

різних видів перекладу, пізнавальна самостійна індивідуальна робота, самоконтроль студентів при засвоєнні знань, розв'язання творчих завдань студентами, складання доповідей та презентацій, розробка індивідуального науково-дослідницького завдання, використання ігрових видів діяльності в процесі навчання, упровадження системи індивідуальних консультацій).

Підготовка майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі передбачає навчання студентів у небагаточисельних групах, що, в першу чергу, зумовлюється специфікою навчального процесу. Робота у малих групах у поєднанні з індивідуалізацією навчання є вдалим симбіозом. Так, наприклад у працях С.Архангельського, В.Андрєєва, Л.Образцової, що присвячені процесу навчання у вищій школі, принцип індивідуалізації подано як співвідношення індивідуального і колективного, оскільки в процесі навчання у вищій школі розвиток особистості, вияв індивідуальності студента, робота з самостійного опанування знань здійснюється в поєднанні з колективними формами роботи. Колективна діяльність, яка спочатку передбачає індивідуальну підготовку, сприяє прояву особистості студента та процесу його самореалізації і становлення як майбутнього фахівця. Свідома цілеспрямована активність особистості, таким чином, виявляється в діяльності. Звідси, навчальна діяльність означає перетворювання особистості в процесі самого навчання. Саме індивідуалізація може забезпечувати таке перетворювання. Важливо, щоб навчальна діяльність була максимально наближеною до майбутньої професійної. Так, проєктивні, ігрові та симуляційні методики у ході підготовки майбутніх перекладачів добре зарекомендували себе і сприяють поєднанню як індивідуальної самостійної роботи, що передбачає збір та аналіз матеріалу, відповідно до теми чи завдання, так і колективної, що допомагає розвинути комунікативні та професійні навички.

Зважаючи на все вищесказане, можна виокремити такі основні психолого-педагогічні умови індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах:

- наявність позитивної мотивації та усвідомленого ставлення до процесу навчання, що забезпечується позитивними результатами виконаних навчальних завдань та власним прогресом у опануванні навчальним матеріалом, а також розумінням суб'єктів навчання, що навчальна діяльність максимально наближена до майбутньої професійної;
- реальна оцінка рівня знань студентів, виявлення прогалин в оволодінні навчальним матеріалом та постійний моніторинг прогресу чи регресу студентів у навчанні;
- визначення індивідуально-психологічних особливостей студентів (здатності до самонавчання, самовдосконалення, самооцінки, рефлексії, самореалізації, самоактуалізації);
- розробка «дорожньої карти» для індивідуальної роботи студентів (виконання завдань, робота з довідниками, словниками, періодикою, оригінальними текстами, Інтернет-ресурсами, прослуховування звукозаписів, перегляд відеозаписів, створення власних звуко- та відеозаписів з метою подальшого самоаналізу);
- урахування психоемоційних та вольових якостей студентів;
- створення позитивного психологічного клімату та емоційного фону навчального процесу;
- стимулювання студентів до ознайомлення з досвідом професійних перекладачів для підвищення зовнішньої та внутрішньої мотивації опанування майбутньою професією.

Урахування зазначених вище умов індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів, на нашу думку, забезпечуватиме системність та цілісність навчального процесу. Відповідно до сутності процесу індивідуалізації навчання та умов його впровадження у навчальний процес, до показників ефективності індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів слід віднести: мотивацію та спрямованість студентів у навчанні, рівень когнітивної активності й рівень сформованості умінь і навичок здійснення самостійної індивідуальної роботи, у тому числі й пізнавальної.

Висновок. Отже, індивідуалізація професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів є необхідною ланкою у складній системі підготовки фахівців у сфері перекладу. Вона спрямована, перш за все, на те, щоб розвинути інтерес до професії, мотивувати на досягнення успіху як в навчальній, так і майбутній професійній діяльності, урегулювати та оптимізувати процес навчання, який би забезпечив глибину вивчення програмного матеріалу, спонукати до пізнавальної активності та безупинного самовдосконалення.

Подальшими шляхами дослідження є вивчення питання відносної індивідуалізації в межах групи залежно від рівня підготовки студентів та експериментальна перевірка ефективності умов впровадження індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі.

Література

1. Иванова А.В. Теоретические подходы к проблеме развития познавательной самостоятельности студентов / А. В. Иванова С. П. Иванова, Л. Д. Дарбасова. // Высшее образование сегодня. – 2009. - № 4. – С. 74-76.
2. Малихін О.В. Індивідуалізація професійно орієнтованого навчання та самонавчання іноземних мов у вищій педагогічній школі / О. В. Малихін // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. - №1. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_1/11movvps.pdf
3. Мелікова С.О. Індивідуалізація професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей у вищих педагогічних закладах: автореф. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Сусанна Омаріївна Мелікова. – Кривий ріг, 2008. – 20 с.
4. Тишкова Л. Деякі аспекти індивідуалізації процесу навчання іноземної мови [Електронний ресурс] // Науково-методичний збірник «Гуманізація навчально-виховного процесу». – 2010. – Вип. *LI*. - С. 157-164. - Режим доступу до збірника: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/2010_51/21.pdf.— Назва з екрану.